

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 2-9; IX, 39, 203, 205, 387; XI, 112-113, 403; a.mlf., *et-Târîhu'l-bâhir fi'd-devleti'l-Atâbekiyye bi'l-Mevsil* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Tuleymât), Bağdad-Kahire 1382/1963, s. 5, 12, 23, 52, 78, 118, 147, 155, 177, 186, 194, 204; ayrıca bk. nesredenin girişi, s. 5-26; Muhammed b. Ahmed en-Nesevî, *Sîret-i Celâleddîn-i Mîngburnî* (trc. Anonim, nşr. Müctebâ Mînovî), Tahran 1344 hş./1965, s. 3-4; *Historians of the Middle East* (ed. B. Lewis - P. M. Holt), London 1962, s. 88-91; F. Rosenthal, *A History of the Muslim Historiography*, Leiden 1968, s. 332, 413; a.mlf., "İbn al-Athîr", *El²* (İng.), III, 723-724; H. A. R. Gibb, *Saladin: Studies in Islamic History* (ed. Yusuf Ibish), Beirut 1972, s. 52-55; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-Arabî ve'l-mü'errihân*, Beyrut 1980, II, 111-116; D. S. Richards, "İbn al-Athîr and the Later Parts of the Kâmil: A Study of Aims and Methods", *Medieval Historical Writing in the Christian and Islamic Worlds* (ed. D. O. Morgan), London 1982, s. 76-108; a.mlf., "Some Consideration of Ibn al-Athîr's al-Ta'rih al-Bâhir and its Relationship to the Kâmil", *Actas XVI Congreso CIEAI*, Salamanca 1995, s. 443-446; M. Celûb Ferhân, "Menhecîyyetü İbni'l-Eşîr fi kitâbi'l-Kâmil fi't-târîh", *Buḥûş nedveti Ebnâ'î'l-Eşîr*, Musul 1983, s. 349-399; V. V. Barthold, *Moğol İstîlâsına Kadar Türkistan* (haz. Hakkı Dursun Yıldız), Ankara 1990, s. 2-4, 11, 18, 20-23, 31, 33, 37, 41; ayrıca bk. İndeks; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 138-139; Cl. Cahen, "Le Malik-nameh et-l'histoire des origines seldjukides", *Oriens*, II (1949), s. 31-33; a.mlf., "Selçuklu Devri Tarih Yazıcılığı" (trc. Nejat Kaymaz), *TAD*, VIII/12-13 (1969), s. 202-204, 213-214; Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri Kaynaklarının Büyük Külliyyatı. Recueil des historiens des Croisades I, Doğulu Tarihçiler", *TTK Belleten*, LIV/210 (1990), s. 867-869; Saîd Abdülfettâh Âşûr, "el-Kâmil fi't-târîh li'bni'l-Eşîr", *Tî*, II, 906-922.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

KÂMİL PAŞA, Mehmed

(bk. KIBRISLI KÂMİL PAŞA).

KÂMİL PAŞA, Yûsuf

(1808-1876)

Osmanlı sadrazamı.

Arapgir'de doğdu. Babası Gökbeği hânedanından İsmâil Beyzâde Mehmed Bey'dir. Küçük yaşta babasını kaybedince amcası Gümrükçü Osman Paşa tarafından büyütüldü. Amcası Kayseri ve Bozok sancakları mutasarrıfı iken Müderriszâde Mehmed Âlim Efendi'den özel ders aldı. Amcası ile birlikte İstanbul'a gittikten sonra onun mühürdarlığını yaptı. Dîvân-ı Hümâyun Kalemî'nde memuriyete başlayan Kâmil Bey (1829) gördüğü bir rüya üzerine Mısır'a gitti (1833). Mısır Valisi

Kavalalı Mehmed Ali Paşa kendisini Hazîne-i Mısır kitâbetine tayin etti. Yedi sekiz ay sonra Dîvân-ı Vilâyet ikinci muavinliğine getirildi. Mehmed Ali Paşa'nın kızı Zeyneb Hanım'la evlendirildi. II. Mahmud'un kızı Âdile Sultan'ın evlenme merasimi için valiyi temsilen İstanbul'a geldi. Sultan Abdülmecid tarafından kabul edilen Kâmil Paşa'ya "mîr-i mîrânlık" unvanı verildi (31 Temmuz 1845).

Mehmed Ali Paşa'nın vefatı üzerine (2 Ağustos 1849) Mısır valisi olan Abbas Paşa zamanında Sudan'da bir göreve tayin edildi. Görevi kabul etmeyince Asvan'a sürgüne gönderildi. Hapsedilerek Zeyneb Hanım'dan boşanmaya ve Mısır'daki mallarından vazgeçmeye zorlandı. Kâmil Paşa, eskiden tanıdığı Sadrazam Mustafa Reşid Paşa'ya gizlice bir arıza göndererek kurtarılmasını istedi. Padişahın fermanıyla hapisten çıkarılan Kâmil Paşa İstanbul'a getirildi (1849), arkasından Zeyneb Hanım da İstanbul'a gitti.

Kâmil Paşa, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'ye üye tayin edildi ve ardından bu göreve ilâveten Meclis-i Maârif-i Umûmiyye ilzâlâğına getirildi (14 Ocak 1851). Yeni kurulan Encümen-i Dâniş'e de üye oldu. Kendisine vezâret rütbesi verilerek Ticaret nâzırlığına getirildiyse de kısa süre sonra tekrar Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye üyeliğine tayin edildi (26 Şubat 1853). İkinci defa Ticaret nâzırlığına ve 26 Eylül 1854'te kurulan Meclis-i Âlî-i Tanzimat başkanlığına getirildi (23 Kasım 1854). Bir ay sonra da Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye başkanlığına tayin edildi.

Mısır Valisi Said Paşa'nın Süveyş Kanalı imtiyazını Fransa'ya vermesini Mısır'a yabancı müdahalesini arttıracığı gerekçeyle eleştiren Kâmil Paşa'nın konağında yapılan Meclis-i Vükelâ toplantısında imtiyazın iptali için paşanın kayınbiraderi Said Paşa'ya mektup yazması kararlaştırıldı. Kâmil Paşa'nın yazdığı mektubu ele geçiren Fransız elçisi Benedetti, Bâbiâli'yi protesto edince Reşid Paşa sadâretten,

Yûsuf
Kâmil
Paşa

Kâmil Paşa da Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye başkanlığından istifa etmek zorunda kaldı (5 Mayıs 1855). Bir süre açıkta kalan Kâmil Paşa, bilgi ve tecrübesinden faydalanılmak üzere Mecâlis-i Aliyye'ye (Meclis-i Vâlâ ile Meclis-i Umûmî) memur edildi (22 Ekim 1855). Padişah tarafından kendisine imtiyaz nişanı verildi. Said Paşa'nın oğlunun sünnet düğünü için Reşid Paşa ile birlikte Mısır'a gitti. Döndükten sonra Mustafa Reşid Paşa beşinci defa sadârete, Kâmil Paşa da ikinci defa Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye başkanlığına tayin edildi (13 Haziran 1857). Bu görevden ayrılınca (14 Kasım 1859) kısa bir süre açıkta kaldı. İkinci defa Mecâlis-i Aliyye'ye memur edilen Kâmil Paşa 1861'de Mısır'a gitti, Vali Said Paşa ile birlikte Medine'yi ziyaret etti. Tahta çıkan Sultan Abdülaziz'i tebrik için bir ara İstanbul'a geldi ve tekrar Mısır'a döndü.

Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye ile Meclis-i Âlî-i Tanzimat, Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye adı altında birleştirilince Kâmil Paşa başkan yardımcılığına tayin edildi. Üçüncü defa Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye başkanlığına getirildi (5 Ağustos 1861). Kendisine birinci rütbeden Osmanlı nişanı verildi. Lübnan meselesi dolayısıyla Suriye'de bulunan Keçecizâde Fuad Paşa sadrazam olunca sadâret kaymakamlığına Kâmil Paşa tayin edildi. Bu sırada altın para piyasadan çekildiği ve kâğıt paranın değeri düştüğü için ticarî hayat zayıfladı. Kâmil Paşa, Borsa Hanı'nı kapatarak kendi hazinesinden bir miktar altını piyasaya sürdü ve bir taraftan da kâğıt paranın değiştirilmesine başlandı. Ticarî hayatı düzene koyarak Borsa Hanı'nı yeniden açtı ve daha büyük bir malî krizin çıkmasını önledi. Padişahın hükümet işlerine müdahalesini ileri sürerek Fuad Paşa sadâretten istifa edince diğer vekillerle birlikte Kâmil Paşa da Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye başkanlığından ayrıldı (2 Ocak 1863). Aralarındaki anlaşma gereğince sadâret teklifini hiç kimse kabul etmediğinden sadâret makamı üç gün boş kaldı. Kâmil Paşa da böyle bir ortamda bu görevi yapacak güçte olmadığını ileri sürerek padişahın sadâret teklifini kabul etmedi. Padişah, onu Ahmed Vefik Paşa'yı tayin ederek eski vükelâyı İstanbul'dan çıkarmakla tehdit etti. Bu durum karşısında Kâmil Paşa, Fuad Paşa'nın istifasına sebep olan olayları padişaha anlatarak önce bunların halledilmesini istedi. Padişahın hükümet işlerine fazla müdahale etmeme konusunda güvence vermesi üzerine görevi kabul etti (5 Ocak 1863).

Kâmil Paşa, devlet ve millet yararına gördüğü her konuda açık sözlü olmaktan çekinmedi. Nitekim padişahın Âlî ve Fuad paşalardan şikâyetle İstanbul'dan uzaklaştırılmalarını istemesine şiddetle karşı çıkıp Âlî Paşa'nın Hariciye nâzırlığında kalmasını sağladığı gibi Fuad Paşa'yı da kendisinden boşalan Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye başkanlığına tayin ettirdi. Paşa, 2500 lira olan sadrazamlık maaşını almak istemediyse de padişahın ısrarı üzerine sadece 500 lirasını kabul etti. Kâmil Paşa'nın önemli icraatlarından biri de padişahın Mısır seyahatine çıkmasını sağlamasıdır. Kâmil Paşa bu seyahatle, kayınpederi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'dan beri âdeta ayrı bir hükümet hüviyeti kazanmaya başlayan Mısır'ın Osmanlı Devleti ile olan bağlılığını yeniden kuvvetlendirmek istiyordu. Teklifi uygun bulan Abdülaziz, yanına o sırada seraskerliğe getirilmiş olan Fuad Paşa'yı da alarak Mısır seyahatine çıktı (3 Nisan 1863).

Bu seyahat esnasında tekrar padişahın güvenini kazanan Fuad Paşa ikinci defa sadârete getirilince (1 Haziran 1863) Kâmil Paşa'nın dört ay yirmi yedi gün süren sadrazamlığı sona erdi. Hatt-ı hümayunda azlinden söz edilmemesi kendisine gösterilen saygıdan dolayıdır. Kâmil Paşa dördüncü defa Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye başkanlığına tayin edildi. Üç yıla yakın bir süre bu görevde kaldıktan sonra üçüncü defa Mecâlis-i Aliyye'ye memur edildi (30 Nisan 1866). Sadrazam Âlî Paşa, Avrupa

seyahatinden dönen Abdülaziz'i karşılamak üzere Rusçuk'a gidince sadâret vekilliği yaptı. Kâmil Paşa'ya yeni oluşturulan Şûrâ-yı Devlet başkanlığı teklif edildi. Kabul etmediği için dördüncü defa Mecâlis-i Aliyye'ye memur edildi. Midhat Paşa'nın yerine Şûrâ-yı Devlet başkanlığına getirildi (Şubat-Mart 1869). Kâmil Paşa, bu görevi sırasında 25.000 kuruş olan maaşının 75.000 kuruşa çıkarılmasından dolayı dedikodulara sebep oldu. Sadrazam Mahmud Nedim Paşa'nın bazı kimseleri yargılamadan sürgüne göndermesine kanunlara ve Tanzimat prensiplerine aykırı olduğunu ileri sürerek karşı çıktı. Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye Nâzırı Mütercim Rüşdü Paşa da kendisini destekledi. Bu muhalefete sinirlenen sadrazamın pağışaha şikâyetle bulunması üzerine Kâmil Paşa ile Rüşdü Paşa görevlerinden istifa ettiler (21 Ekim 1871). Üç ay sonra Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye nâzırlığına getirilen Kâmil Paşa, Midhat Paşa sadârete geldikten sonra ikinci defa Şûrâ-yı Devlet başkanlığına tayin edildi (3 Ağustos 1872), fakat kalbinden rahatsız olduğu için görev yapamadı. Beş ay süreyle Mısır'da dinlendi ve tam iyileşmeden görevine döndü. Ancak rahatsızlığı sürdüğü ve kendisine hürmeten yerine birinin getirilmesine pağışah karşı çıktığı için Maarif Nâzırı Cevdet Paşa, Şûrâ-yı Devlet başkan vekilliğine tayin edildi. Kâmil Paşa'nın hastalığı artınca görevinden affedildi (21 Ağustos 1875) ve yedi ay sonra da beşinci defa Mecâlis-i Aliyye'ye memur edildi (19 Mart 1876). Üçüncü defa Şûrâ-yı Devlet başkanlığına getirildi. Hastalığı nüksedince azledilerek altıncı defa Mecâlis-i Aliyye'ye memur edildi. Çok sevdiği Sultan Abdülaziz'in âkibeti yüzünden hastalığı şiddetlenen Kâmil Paşa Bebek'teki yalısında vefat etti (10 Ekim 1876) ve Üsküdar'da yaptırdığı hastahanenin bahçesindeki türbesine defnedildi.

Kâmil Paşa kültürlü ve seçkin bir devlet adamı idi. Arapça, Farsça ve Fransızca biliyordu. François de la Monthe Fénelon'un *Les adventures de Télémaque* adlı eserini Türkçeye çevirerek *Tercüme-i Telemak* adıyla 1862'de yayımlamış, kitap 1863, 1870, 1877 ve 1881'de tekrar basılmıştır. Süslü ve seçili ağır diliyle bir inşâ örneği sayılan tercüme muhteva itibarıyla siyasetnâmelere benzetilir. Kâmil Paşa'nın çeşitli makamlara yazdığı inşâ örnekleri İbnülemin Mahmud Kemal tarafından *Eser-i Kâmil Paşa* adıyla toplanarak yayımlanmıştır (İstanbul 1308).

Kâmil Paşa ve eşi Zeyneb Hanım, Üsküdar'da Nuhkuysu semtinde 100 yıllık bir "nisâ hastahanesi" inşa ettirip vakfetmişlerdir (1860-1862). Hastahane bugün de Zeynep Kâmil Hastanesi adıyla hizmet görmektedir. Yıkılan Beşir Ağa Camii'ni imar etmişler. Elazığ'da kütüphaneli bir medrese vakfetmişlerdir. Bebek'ten Zincirlikuyu'ya kadar şose bir yol yaptırmışlar, ayrıca Yakacık menba suyunu kanallarla Kartal'a getirmişler ve birçok çeşme ve tarihî yapıyı tamir ettirmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Ali Fuad Türkgeldi Tasnifi, nr. 9/42, 9/56, 13/206; BA, Hariciye Nezâreti-Mektûbî Kalemi, nr. 19/58, 100/17; BA, İrade-Dahiliye, nr. 21841, 22116, 23082; BA, A.DVN, nr. 53/61, 63/83, 65/58, 66/40, 70/91, 95/18; Fatin, *Tezkire*, s. 349-350; Ahmed Rifat, *Verdü'l-hadâik*, İstanbul, ts., s. 71-74; Cevdet, *Tezâkir*, I, 32, 37, 40-41; II, 18, 20, 43, 63, 82, 90, 134, 157, 186, 246, 257-262, 265; III, 196; IV, 46, 80, 82, 118, 124, 130, 133; a.m.f., *Ma'rûzât*, s. 5, 9, 27, 34, 41, 51, 53, 56, 60, 73, 201, 206, 219, 222; İbnülemin Mahmud Kemal, *Tezkire-i Yûsuf Kâmil Paşa*, İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 3310, s. 203-210; a.m.f., *Kâmil Paşa'nın Sadâreti ve Konak Me-selesi*, İstanbul 1328; a.m.f., *Son Sadrazamlar*, I, 196-258; a.m.f., *Son Asır Türk Şairleri*, II, 781-791; Mehmed Memduh [Paşa], *Esvât-ı Sudûr*, İzmir 1328, s. 18-22; *Sicill-i Osmânî*, IV, 71-72; Lutfî, *Tarih*, IX, 40, 45, 53, 72, 78, 94, 101, 107, 109, 111, 117, 125, 137, 157, 202; X, 22, 42, 48, 82, 91, 146; XV, 40, 42, 78; Ali Rıza-Mehmed Galib, *Geçen Asırda Devlet Adamlarımız* (haz. Fahri Çetin Derin), İstanbul 1977, I, 78-82; Danişmend, *Kronoloji*, IV, 203-204; Metin Kayahan Özgül, "Yusuf Kâmil Paşa'nın Tercüme-i Telemak'ı", *TDA*, sy. 45 (1986), s. 185-211.

SÜLEYMAN BEYOĞLU

KÂMİL YÛSUF el-BEHTÎMÎ

(كامل يوسف البهتيمي)

Muhammed Zekî Yûsuf el-Behtîmî
(1922-1969)

Mısırlı hâfiz ve kâri.

Mısır'ın Kalyûbiye vilâyetine bağlı Beh-tîm köyünde doğdu. Kâmil Yûsuf olarak tanındı. Babası da kurrâdandı. Kur'an-ı Kerim'i ezberleyen Kâmil Yûsuf'un tilâvetindeki başarısı, bu alanda gördüğü herhangi bir nizamî eğitim ve öğretime de-ğil Mısır'ın meşhur kârieleri Muhammed Rif'at, Muhammed Selâme ve Muhammed es-Sayfî gibi üstatları dinlemesine dayanmaktadır.

Kur'an tilâvetine köyündeki İbrâhim Bey Çiftliği Mescidi'nde başlayan Kâmil Yûsuf, her gün ikinci namazından önce kendisini dinleyenlerin yoğun ilgisine

Yûsuf Kâmil Paşa'nın Zeynepkâmil'de bulunan türbesi - Üsküdar / İstanbul

